

”Aika turha juttu”

Opetuskokeilu harkitsevaan kuluttamiseen

Helsingin yliopisto
Käyttäytymistieteellinen tiedekunta
Opettajankoulutuslaitos
Kotitalousopettajan koulutus
Ainedidaktinen proseminaari
Kasvatustiede
Toukokuu 2013
Susanna Haveri, Hanni Kuusisto,
Maiju Mikkola

Ohjaaja: Päivi Palojoki,
Anne Malin

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Käyttätymistieteellinen	Laitos - Institution - Department Opettajankoulutuslaitos	
Tekijä - Författare - Author Susanna Haveri, Hanni Kuusisto, Maiju Mikkola		
Työn nimi - Arbetets titel "Aika turha juttu" - Opetuskokeilu harkitsevaan kuluttamiseen		
Title "Rather useless thing" – Thesis in didactics of Home economics towards Responsible Consumption		
Oppiaine - Läroämne - Subject Kasvatustiede		
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Ainedidaktinen proseminaari / Päivi Palojoki, Anne Malin	Aika - Datum - Month and year Toukokuu 2013	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 26 s + 3 liitettä
Tiivistelmä - Referat – Abstract <p>Tämä opetuskokeilu toteutettiin Ainedidaktisen proseminaarin opintojaksolla, joka kuuluu opettajan pedagogisiin opintoihimme Helsingin yliopistossa. Opetuskokeilun tarkoituksena oli tuottaa uusia opetusmetodeja kotitalouden opetukseen ja noudattaa proseminaarin ajatusta <i>Opeta toisin</i>. Opetuskokeilumme teoriatausta pohjautuu sosio-konstruktivistiseen oppimiskäsitykseen ja oppimisympäristöön laajana käsitteenä.</p> <p>Opetuskokeilun tavoitteena oli antaa oppilaille ajatuksia ja saada heidät pohtimaan harkitsevaa kuluttamista ja kehittää oppilaiden medialukutaitoa sekä ottaa teknologia osaksi myös kotitalouden opetusta. Uuden opetussuunnitelman perusteissa halutaan korostaa informaatio teknologian käyttöä ja sitä osana oppimisympäristöä perusopetuksessa.</p> <p>Opetuskokeilu toteutettiin kolmessa eri eteläsuomalaisessa peruskoulussa seitsemännen luokan oppilaille. Tehtävän keskiössä toimi <i>turhake</i>, mikä tahansa itselle turha tavara tai esine, jonka oppilaat miettivät omasta kodistaan ja valokuvasivat sen omalla matkapuhelimellaan. Kuvia käsiteltiin oppitunnilla pienryhmissä apukysymysten johdattelemana. Tämän jälkeen turhakkeista ja niiden jatkokäytöstä keskusteltiin sekä pohdittiin, voivatko elintarvikkeet olla myös turhakkeita. Opetuskokeilun lopuksi tarkastelimme myös turhiin ja epäterveellisiin elintarvikkeisiin kuluvaan rahamäärää.</p> <p>Opetuskokeilumme oli kokonaisuudessaan onnistunut. Oppilaat pohtivat omaa kuluttamistaan ja innostuivat turhake -kokeilustamme. Osa oppilaista koki myös osan elintarvikkeista esimerkiksi välipalaksi turhiksi. Sosio-konstruktivistinen oppimiskäsitys toteutui vain osittain kokeilumme aikana, sillä opettajajohtoista opetusta oli jonkin verran, mikä viittaa behavioristiseen oppimiskäsitykseen. Teknologian hyödyntäminen oli oppilaille luontevaa. Opetuskokeilua pystyy hyödyntämään jatkossa esimerkiksi kuluttaja-temaan liittyen.</p>		
Avainsanat - Nyckelord Turhake, kuluttaminen, kuluttajakasvatus		
Keywords A vanity, consumption, consumer education		
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopisto, Siltavuorenpenger 10, Aurora –talo, tila 325		
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	KULUTTAJAKASVATUS	2
2.1	Kuluttaminen Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa	2
2.2	Kuluttajakasvatus kotitaloudessa	3
2.3	Ravinnon kulutustottumuksia	5
2.4	Turhake	6
3	OPPIMINEN JA OPETTAMINEN KOTITALOUDESSA	7
3.1	Oppimiskäsitys	7
3.2	Oppimisympäristöt	8
4	OPETUSKOKEILU JA SEN TAVOITTEET	10
4.1	Opetuskokeilun tavoitteet	10
4.2	Opetuskokeilu	11
4.2.1	Tehtävänanto ja toteutustavat	11
4.2.2	Oppitunnin kulku	12
4.3	Koulu A	13
4.4	Koulu B	15
4.5	Koulu C	16
4.6	Yhteenveto	18
5	POHDINTA	22
	LÄHTEET	25
	LIITTEET	
	SUMMARY	

TAULUKOT

Taulukko 1. Turhake -opetuskokeilu eri kouluissa	17
--	----

1 JOHDANTO

Tämä opetuskokeilu kuuluu kasvatustieteen pedagogisten opintojen ainedidaktinen proseminaari –opintojaksoon Helsingin yliopistossa. Opetuskokeilun kehyksinä olivat medialukutaito ja teknologia sekä opeta toisin –ajattelu. Valitsimme omaksi kantavaksi teemaksemme kuluttajakasvatuksen. Kuluttajuus on valtakunnallisessa opetussuunnitelmanperusteissa eräänä keskeisenä aihepiirinä. Halusimme rakentaa kuluttaja –teeman ympärille oppimistehtävän, joka konkretisoituisi oppilaiden omaan arkeen, jolloin oppilaiden on helpompi ymmärtää asia syvällisemmin.

Oppilaat rakentavat omia kulutustottumuksiaan jatkuvasti eri ympäristöissä, kuten kodissa ja koulussa. Koulu voi olla merkittävä tottumusten muokkaaja, minä vuoksi kuluttajakasvatus on tärkeä aihepiiri koulussa. Koulussa on tärkeää tarjota monipuolisesti kuluttajuuteen liittyviä tietoja ja harjoitella siihen liittyviä taitoja, joiden pohjalta oppilaat voivat kehittää osaamistaan jatkuvasti muuttuvassa maailmassa.

Tavoitteenamme oli herätellä oppilaita pohtimaan turhaa kuluttamista teknologiaa hyödyntäen. Halusimme ottaa kuluttamiseen myös ravitsemuksellisen näkökulman. Toteutimme opetuskokeilun kolmessa eri eteläsuomalaisessa koulussa yhdessä laaditun tuntisuunnitelman pohjalta.

Raporttimme alussa tarkastelemme kuluttajakasvatusta opetussuunnitelman näkökulmasta. Määrittelemme myös turhake -käsitettä ja pohdimme ravinnon kulutustottumuksia. Tämän jälkeen valaisemme opetuskokeilumme taustalla olevia teorioita ja perusteita. Seuraavaksi esittelemme opetuskokeilumme suunnitelman ja toteutuksen. Lopuksi arvioimme opetuskokeilumme onnistumiseen vaikuttaneita seikkoja.

2 KULUTTAJAKASVATUS

2.1 Kuluttaminen Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2004) esitetään opetuksen ja kasvatuksen eheyttämisen keinoksi erilaisia aihekokonaisuuksia. Aihekokonaisuudet kannustavat tarkastelemaan ilmiöitä eri tiedonalojen ja oppiaineiden näkökulmista rakentaen niistä kokonaisuuksia. Aihekokonaisuuksien tavoitteet ja sisällöt sisältyvät useisiin oppiaineisiin. Opetussuunnitelmassa mainitaan, että aihekokonaisuuksien tulisi sisältyä paikallisissa opetussuunnitelmissa yhteisiin ja valinnaisiin oppiaineisiin sekä yhteisiin tapahtumiin. Niiden toivotaan näkyvän myös koulun toimintakulttuurissa. (Opetushallitus 2004, s. 38.)

”Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta” on kuluttamiseen liittyvä aihekokonaisuus. Sen tavoitteisiin kuuluu, että oppilas oppii muun muassa arvioimaan oman kulutuksensa ja arkikäytäntöjensä vaikutuksia, omaksumaan kestävän kehityksen edellyttämiä toimintatapoja ja toimimaan rakentavasti kestävän tulevaisuuden puolesta. Aihekokonaisuuden tavoitteena on myös, että oppilas ymmärtää yksilön rakentavan valinnoillaan sekä omaa tulevaisuuttaan että yhteistä tulevaisuuttamme. Aiheeseemme liittyviä keskeisiä sisältöjä tässä aihekokonaisuudessa ovat ekologisesti, taloudellisesti, kulttuurisesti ja sosiaalisesti kestävä kehitys omassa koulussa ja elinympäristössä, ympäristöarvot ja kestävä elämäntapa, tuotteen elinkaari, oman talouden hallinta ja kulutus-käyttäytyminen sekä kuluttajan vaikuttamiskeinot. (Opetushallitus 2004, s. 41.)

Kuluttaminen on tärkeä osa kotitalousoppiainetta ja se näkyy selvästi opetussuunnitelman perusteissakin. Kotitalouden yksi tavoite on, että oppilaat oppivat toimimaan harkitsevana ja vastuunsa tuntevana kuluttajana sekä tiedostamaan kulutukseen liittyviä ongelmia. (Opetushallitus 2004, s. 252.) Kuluttamiseen liit-

tyviä keskeisiä sisältöjä ovat oman rahankäytön suunnittelu, kuluttajan vastuu ja vaikutusmahdollisuudet, tuotteiden ja palvelujen hankinta ja käyttö sekä kulutuksen ympäristövaikutukset. Päättöarvioinnissa arvosanalle kahdeksan edellytetään, että oppilas osaa etsiä ja hyödyntää kotitalouden tietoja eri lähteistä, tulkita yleisimpiä tuote- ja pakkausmerkintöjä ja symboleja sekä pohtia erilaisen tiedon luotettavuutta, osaa pääpiirteittäin kertoa mistä kotitalouksien menot koostuvat ja tehdä oman rahankäyttösuunnitelmansa, tuntee tärkeimmät kuluttajan vastuu ja vaikutusmahdollisuudet. (Opetushallitus 2004, s. 253.)

Uuden opetussuunnitelman perusteiden hahmotelmassa esitellään perusopetuksen arvoperusta, jossa kuluttaminen mainitaan selvästi. Sen mukaan ihminen on osa luontoa ja täysin riippuvainen ekosysteemien elinvoimaisuudesta. Kestävää kehitystä pidetään välttämättömänä. Arvoperustaan kuuluu myös kestävän kehityksen kanssa ristiriidassa olevien kulutus- ja tuotantotapojen pohdinta. Perusopetuksen tulisi avata näkökulmaa sukupolvien yli ulottuvaan globaaliin vastuuseen. (Opetushallitus 2012, s. 5-6.) Myös toimintakulttuurin kehittämistä ohjaavien tekijöiden yhteydessä kuluttamisen teema nousi esille. Oppilaiden ajattelua pyritään koulussa ohjaamaan kuluttamisen kulttuurista kohti ekologis-taloudellisesti kestävää kulttuuria. Koulussa korostetaan vastuuta ympäristöstä ja sen tulisi näkyä esimerkiksi hankinnoissa, energian, veden ja materiaalien käytössä, kestävässä ruokavalinnoissa ja kierrätyksessä. Päämääränä on, että oppilaat oppisivat arvioimaan omaa elämäntapaansa ja pyrkisivät uudistamaan toimintatapoja kestävä tulevaisuuden rakentajina. (Opetushallitus 2012, s. 21.)

2.2 Kuluttajakasvatus kotitaloudessa

Kulutus sisältyy jokapäiväiseen elämäämme ja teemme lähes päivittäin tiedostettuja tai tiedostamattomia kulutusvalintoja. Kuluttajat tarvitsevat nykyisin yhä enemmän ja monipuolisemmin kuluttajuuteen liittyviä tietoja ja taitoja, jotta he voivat toimia kriittisesti jatkuvasti laajenevassa kulutustavaroiden ja -palveluiden tarjonnan maailmassa.

Kuluttaminen on merkittävä kansalaisvaikuttamisen tapa, ja yksittäinen ihminen vaikuttaa jokaisella valinnallaan sekä markkinoihin että ympäristön tilaan. Ihminen myös rakentaa ja ilmentää omaa identiteettiään elämäntavan ja kulutustottumusten kautta. (Mäntylä & Kuoppa-aho 2008.)

Lapset toimivat kuluttajina yhä nuorempina ja he myös viettävät usein vapaa-aikaansa kuluttajakeskeisessä ympäristössä. Kuluttajakasvatus on syytä aloittaa jo varhaislapsuudessa, koska jo pienet lapset kohtaavat kulutuskeskeisen ympäristön ja omaksuvat jo varhain merkittävimmät kulutustottumuksensa ja käyttäytymismallinsa. Lapsuudessa opitut tavat vaikuttavat myöhempään kuluttajakäyttäytymiseen. (Kuluttajakompetenssien oppiminen - kuluttajakasvatuksen strategia 2010, s. 20.)

Kuluttajakasvatus on kuulunut perusopetuksen opetussuunnitelmaan ylemmillä luokilla, ja sen tavoitteena on ollut aikuisiässä tarvittavien tietojen, taitojen ja asenteiden oppiminen. Painopiste on siirtynyt viime vuosina elämäntyyleihin, arvoihin ja omien valintojen pohdintaan. Koska yhä nuoremmat toimivat kulutusmarkkinoilla, tulee kuluttajakasvatuksen alkaa jo lapsuudessa ja jatkua aikuisikään saakka kattaen entistä monimuotoisempia ja ajankohtaisia aiheisältöjä. (Kuluttajakompetenssien oppiminen - kuluttajakasvatuksen strategia 2010, s. 20.)

Kuluttajakasvatuksen päätavoitteena on tähän asti nähty oppilaiden ohjaus rationaalisiksi, tietoisiksi ja moraalisisiksi kansalaisiksi. Nykyaikaisen kuluttajakasvatuksen tulee tähdätä vaikuttamisvalmiuksien ja taitojen oppimiseen, ja niiden uudelleen arvioimiseen. Lisäksi ennakoitua ja tulevaisuusajattelua, tietoa, käytännön taitoja, etiikkaa sekä tunnetaitoja tulee painottaa kuluttajakasvatuksessa. (Kuluttajakompetenssien oppiminen - kuluttajakasvatuksen strategia 2010, s. 20.)

2.3 Ravinnon kulutustottumuksia

Yksi suomalaisten suurin ravitsemukseen liittyvä ongelma on energian saannin ja kulutuksen välinen epätasapaino. Tämä näkyy lihavuuden yleistymisenä. (Valtion ravitsemusneuvottelukunta 2005, s. 9.) Lihavuus, vähäinen liikunta ja runsas kovan rasvan käyttö johtaa helposti 2. tyypin diabetekseen. Arviolta 60-80 % 2. tyypin diabetes tapauksista jäisi ilmaantumatta, jos suomalaiset olisivat normaalipainoisia. Lihavuus on kasvava ongelma myös lapsilla ja nuorilla. Viime vuosina heidän keskipainonsa ovat nousseet pituuteen verrattuna. Sairauksien kannalta nuorena alkanut lihavuus on vaarallisempaa. (Valtion ravitsemusneuvottelukunta 2005, s. 9,13.)

Rasvaisista ja makeista välipaloista ja juomista saatu energiamäärä on kasvanut viime vuosien aikana. Kaksi kolmasosaa rasvoista saadaan piilorasvoina elintarvikkeista. Myös erilaisten makeiden juomien käyttö on yleistynyt. Virvoitusjuomien ja mehujen energiamäärä on suuri, mikä altistaa runsaasti käytettynä lihomiselle. Useasti nautitut makeat välipalat ja juomat ovat haitaksi myös hampaiden terveydelle. Suomalaisten lasten hampaiden terveys on parantunut 1970-luvulta lähtien, mutta viime vuosien aikana hampaiden reikiintyminen on lisääntynyt. (Valtion ravitsemusneuvottelukunta 2005, s. 8-9.)

E erityisen paljon puhetta on viime vuosina aiheuttanut nuorten virvoitus- ja energiajuomien runsas käyttö. Terveysten kannalta haitallisimpia aineita näissä ovat sokeri, rasva, energia, hapot ja kofeiini. Ongelmallisia seikkoja virvoitusjuomien käytössä on, että niitä ei hankita ravitsemuksellisin perustein vaan mielikuvien perusteella, ne liittyvät vahvasti sosiaalisiin tilanteisiin, niitä voi nauttia helposti missä vain ja ne eivät tarvitse ruokajärjestelmää rinnalleen. Markkinoille tulee jatkuvasti uusia tuotteita, joten on tärkeää, että pakkausmerkintöjä osataan tulkita. (Valtion ravitsemusneuvottelukunta 2008, s. 18-19.)

Lasten ja nuorten hyvinvointia tutkitaan jatkuvasti. Kulutus- ja ruokailutottumukset halutaan seurata lasten ja nuorten hyvinvoinnin vuoksi. Sosiaali- ja terveysministeriö selvitti vuonna 2004 (Urho & Hasunen, 2004) kouluruokailutottumuksia peruskoulun ylemmillä luokilla. Makeisia ja suklaata söivät joka neljäs (25

%) yläkoulun oppilas. Räjähdysmäisesti yleistyneet energiajuomat ovat suosituimpia poikien keskuudessa, sekä pojat nauttivat tyttöjä selvästi enemmän virvoitusjuomia. Pojista 14 % joi energiajuomia kouluruoan lisäksi. Jos kouluruokailu jätetään väliin, lapset ja nuoret korvaavat nälän tunteen ja energiatarpeensa muilla herkuilla. Ne oppilaat jotka eivät nauti kouluruokailua syövät muita useammin muun muassa pullaa/munkkia ja lihapiirakoita. (Urho & Hasunen, 2004).

Mediassa puhuttu välipalakulttuurin ongelma on selvästi olemassa, sillä lapset ja nuoret saavat jopa 40 % energiastaan epäterveellisistä välipaloista. (Hoppu ym., 2008). Tämän päivän ongelmia ovat nuorten epäterveellisten välipalojen nauttiminen, jota voisi kutsua jo jonkinlaiseksi välipalakulttuuriksi. Karkit, sipsit, keksit ja limut ovat joillekin oppilaille päivittäistä ravintoa ja tuovat ongelmia myös koulumaailmaan. (Hoppu ym., 2008.)

2.4 Turhake

Sanan *turhake* on lanseerannut Suomen luonnonsuojeluliitto vuonna 2000 ja se määritellään turhana, hyödyttömänä, käsittämättömänä tai häiritseväenä. Sillä on myös haitallisia ympäristövaikutuksia. Turhake voi olla tavara tai asia, mutta ei henkilö tai yritys. Suomen Luonto –aikakauslehti valitsee joka vuosi vuoden turhakkeen lukioiden ehdotuksesta. Viimeisen 12 vuoden aika turhakkeiksi on valittu muun muassa lehtipuhallin, kaupunkimaasturi, huuhdeltava wc-paperi hylsy ja juotava jogurtti. (Suomen Luonnonsuojeluliitto, 2012.)

Tässä opetuskokeilussa olemme laajentaneet turhake -käsitettä ja sisällyttäneet käsitteeseen myös laajemmin elintarvikkeet. Turhake voi olla esine, tavara tai mikä tahansa, jonka henkilö kokee itselleen tarpeettomaksi. Turhake voi olla hyvin henkilökohtainen. Toiselle esimerkiksi banaanileikkuri voi olla korvaamaton jokapäiväinen apuväline, mutta toiselle täysin tarpeeton. Opetuskokeilumme yksi ulottuvuus on ottaa mukaan ravitsemuksellinen näkökulma; turhake voi olla myös epäterveellinen ja ihmiselle tarpeeton elintarvike.

3 OPPIMINEN JA OPETTAMINEN KOTITALOUDESSA

3.1 Oppimiskäsitys

Opetuskokeilumme taustalla on sosiokonstruktivistinen oppimiskäsitys. Sen mukaan oppilas rakentaa tietoa sosiaalisessa ympäristössä ja vuorovaikutussuhteissa toisten kanssa (Kauppila 2007, s. 47). Tämän vuoksi oppitunneilla on tärkeää pyrkiä vuorovaikutteiseen opetukseen. Sosiokonstruktivistiseen käsitykseen nojautuvassa opetuksessa korostetaan yhteistoiminnallisia muotoja ja menetelmiä. Oppilas hahmottaa asioita omakohtaisesti, mutta vuorovaikutuksessa oppiminen vahvistuu. Tiedonmuodostusta voidaan siis pitää sosiaalisena ilmiönä. (Kauppila 2007, s. 152.) Sosiokonstruktivistisen näkemyksen mukaan vuorovaikutuksella on merkitystä myös asenteiden ja arvojen oppimisessa, mikä on hyvä pitää mielessä opetuskokeilumme yhteydessä. Opettaja voi vuorovaikutuksen kautta vaikuttaa oppilaisiin niin tietoisesti kuin tiedostamattaan. (Kauppila 2007, s. 115.)

Sosiokonstruktivistinen oppimiskäsitys juontuu konstruktivistisesta oppimiskäsityksestä. Konstruktivismin perusajatus on, että jokainen ihminen havainnoi maailmaa eri tavoin ja luo omia merkityksiään tapahtumille. Näin ollen todellinen maailma on hyvin erilainen paikka jokaiselle. (Kauppila 2007, s. 92.) Opetuksessa periaate tarkoittaa sitä, ettei ole tärkeää etsiä yhtä oikeaa ratkaisua. Tästä johtuen virheet ovat myös oleellinen osa tiedon rakentumista. Virheiden kautta opettaja pystyy hahmottamaan, millä oppimisen tasolla oppilas on. Näin opettaja pystyy rakentamaan opetuksensa mahdollisimman paljon oppilaiden tasoa vastaavaksi. Jokaisen yksilöllisestä maailman hahmottamisesta johtuen on tärkeää, että opettaja kiinnittää huomiota oppilaiden näkemyksiin asioista. (Kauppila 2007, s. 123.)

Uuden opetussuunnitelman perusteiden hahmotelmassa puhutaan oppimiskäsityksestä. Tämä oppimiskäsitys mukailee hyvin paljon sosiokonstruktivismin periaatteita. Opetussuunnitelmassa mainitaan, että oppiminen on oppilaan aikai-

sempiin tietoihin pohjautuvaa päämääräsuuntautunutta toimintaa. Oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksessa eri ihmisten kanssa ja erilaisissa oppimisympäristöissä. Esiin nostetaan myös realistisen palautteen keskeinen asema vuorovaikutustilanteissa. (Opetus-hallitus 2012, s. 6-7.)

3.2 Oppimisympäristöt

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2004, s. 18) oppimisympäristö määritellään ”oppimiseen liittyväksi fyysiseksi ympäristöksi, psyykkisten tekijöiden ja sosiaalisten suhteiden kokonaisuudeksi, jossa opiskelu ja oppiminen tapahtuvat”.

Fyysisellä ympäristöllä tarkoitetaan koulun rakennuksia ja tilaa sekä opetusvälineitä ja oppimateriaaleja. Lisäksi siihen sisältyy muu rakennettu ympäristö ja ympäröivä luonto. Psyykkisen ja sosiaalisen oppimisympäristön muodostumiseen vaikuttaa toisaalta yksittäisen oppilaan kognitiiviset ja emotionaaliset tekijät, toisaalta vuorovaikutukseen ja ihmissuhteisiin vaikuttavat tekijät. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, s. 18.)

Oppimisympäristön tulee tukea oppilaan kehittymistä nykyaikaisen tietoyhteiskunnan jäseneksi ja antaa mahdollisuuksia tietokoneiden ja muun mediatekniikan ja mahdollisuuksien mukaan tietoverkkojen käyttämiseen. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, s. 18.)

Tässä tutkimuksessa oppimisympäristö nähdään laajana. Se käsittää luokkahuoneen lisäksi oppilaiden kodit sekä muun lähiympäristön.

Nuorten tapa oppia on muuttunut hyvin merkittävästi tietotekniikan myötä. Kanadalainen professori Don Tapscott (2009) kuvaa tietotekniikan aikakaudella syntyneitä lapsia ja nuoria nettisukupolveksi. Heidän tapa oppia ja opiskella on hyvinkin erilaista kuin aiemmin syntyneillä. Pelkän tiedon vastaanottamisen sijaan on tullut tärkeäksi taidoksi oppia analysoida ja yhdistelemään tietoa sekä olemaan kriittinen löytämäänsä tietoon. (Vähähyyppä 2011, s. 18.)

Tietotekniikka on olennainen osa koulujen arkea ja uusia oppimisympäristöjä. Uudessa Ops 2016 luonnoksessa perusopetuksen tehtäväksi ja tavoitteeksi nähdään tulevaisuudessa tarvittavat laaja-alaiset taidot tieto- ja viestintäteknologian osaamisessa. Tieto- ja viestintäteknologia ja verkkoympäristöissä työskentely vaikuttavat ja antavat uusia mahdollisuuksia ajatteluun ja oppimiseen. Uuden teknologian myötä mahdollistuu oppilaan aktiivisen roolin vahvistamisen ja vuoro-vaikutteisten pedagogisten käytäntöjen kehittämisen. (Opetushallitus 2012, s. 14)

4 OPETUSKOKEILU JA SEN TAVOITTEET

Opetuskokeilumme sisältyy kotitalouden opetussuunnitelman (Opetushallitus, 2004) sisältöalueeseen *Kuluttaja ja muuttuva yhteiskunta*. Oppilaiden medialukutaitoa pyritään kehittämään ja ottaa teknologia osaksi myös kotitalousopetusta.

Toteutamme opetuskokeilun kolmessa eri peruskoulussa Etelä-Suomessa Helsingin yliopiston kotitalouden soveltavan harjoittelun yhteydessä. Pyrimme tässä raportissa vertailemaan kokeilun tuloksia ja toteutusta. Vertailu antaa hyödyllistä tietoa opetuskokeilun kehittämisestä ja antaa mahdollisuuksia tarkastella kotitalouden opetusta uusin silmin. Mielenkiintoa vertailuun tuo koulujen erilainen teknologinen osaaminen ja välineistö. Opetuskokeilussamme oppilaat saavat hyödyntää omia teknologiasia laitteitaan.

4.1 Opetuskokeilun tavoitteet

Tiedon luonne ja määrä on muuttunut viime vuosien aikana. Koulutuksen yhtenä päätehtävänä on valmistaa oppilaita tulevaisuuden. Uudessa opetussuunnitelmassa rohkaistaan käyttämään monipuolisesti tieto- ja viestintäteknologiaa sekä mediaa. Haluamme seurata tulevan opetussuunnitelman ohjeita ja ottaa teknologia mukaan myös kotitalouden opetukseen monimediaisissa teknologisesti tuetuissa oppimisympäristöissä. (Opetushallitus, 2012).

Tämän opetuskokeilun tavoitteena on opettaa *Kuluttaja ja muuttuva yhteiskunta* – sisältöaluetta ja auttaa oppilaita pohtimaan järkevää kuluttamista tämän opetuskokeilun kautta. Opetuskokeilumme pyrkii herättelemään oppilaiden ajatuksia turhista ostoksista ja opettaa pohtimaan järkevää kuluttajakäyttäytymistä, kulutustavaroiden kierrättämistä/hyötykäyttöä sekä ottaa mukaan myös ravitsemuksellinen näkökulma elintarvikkeiden kulutuksessa.

4.2 Opetuskokeilu

4.2.1 Tehtävänanto ja toteutustavat

Aiheeseen tutustutaan opettajan johdolla kuluttajakasvatuksen yhteydessä ja tehtävä ohjeistetaan ensimmäisellä kerralla. Pohjustus on pienimuotoinen osa oppituntia. Seuraavaksi kerraksi oppilaat saavat kotitehtäväksi etsiä ja miettiä omista tavaroistaan *turhakkeen* eli itselleen turhan ostoksen. Oppilaat miettisivät omia kulutustottumuksiaan ja sen myötä tarpeettomia ostohankintoja. Tuote voi olla käyttötavara, elintarvike tai mikä tahansa ostos. Opettaja esittelee yhden itselleen turhan tavarahan motivointikeinona oppilaille.

Tuote kuvataan kameralla, matkapuhelimen kameralla tai vastaavalla laitteella. Kuvan esittämiseen on muutamia vaihtoehtoja, jotka riippuvat koulujen käytännöistä.

Vaihtoehto A:

Kuva otetaan puhelimella tai digikameralla ja näytetään luokassa omasta laitteestaan muille ryhmäläisille.

Vaihtoehto B:

Puhelimella tai digikameralla otettu kuva lähetetään opettajalle etukäteen sähköpostilla. Opettaja voi näin kontrolloida, että oppilaat ovat tehneet annetun kotitehtävän. Opettaja tulostaa kuvat valmiiksi tuntia varten ja jakaa ne jokaiselle ryhmässä esittelyä varten.

Vaihtoehto C:

Jos harjoittelukoululla on käytössä tabletti-tietokoneita, niitä voidaan hyödyntää kuvien esittelemisessä.

Vaihtoehto D:

Jos oppilaalla ei ole mahdollisuutta ottaa tuotteesta valokuvaa, voi turhakkeen tuoda myös sellaisenaan koululle, tai tarvittaessa kertoa suullisesti tavarasta.

Jos suurin osa oppilaista ei muista tehdä kotitehtävää ja miettiä omaa turhaketta, voidaan opetuskokeilu siirtää seuraavalle opetuskerralle. Turhakkeita voi-

daan pohtia myös yhdessä koko ryhmän kesken, jos useampi ei ole miettinyt tehtävää eikä ryhmissä tehtävää esittelyä voida toteuttaa. Opettaja voi myös koota etukäteen kuvakollaasin erilaisista turhakeista, joita pohditaan yhdessä. Voimme myös hyödyntää Vuoden Turhake -listausta Suomen Luonto –lehden sivuilta. Näin saamme teknologian silti osaksi opetuskokeilua.

4.2.2 Oppitunnin kulku

Luokassa turhake esitellään pienryhmissä. Pienryhmät muodostetaan opettajan johdolla, mahdollisesti pöytäryhmittäin. Pienryhmien koko on noin 3-5 oppilasta. Ryhmien muodostuminen ja käytännön järjestelyt pohditaan kunkin harjoittelukoulun ja ryhmän mukaan. Turhakeesta kerrotaan pienryhmissä opettajien antamien kysymysten pohjalta, jotka heijastetaan taululle keskustelun avuksi:

Miksi tuote on turhake? Miksi olet sen hankkinut? Milloin aloit pitää sitä turhakeena (jo ostohetkellä, vasta myöhemmin, milloin)? Miten turhakeesta saisi hyödyllisen? Voisiko joku muu hyötyä siitä?

Opettaja jatkaa esittelyjen jälkeen aiheesta keskustelua. Hän kyselee oppilaiden ajatuksia turhakeista, ja mitä pöytäryhmissä keskusteltiin. Asioita ja tuotteita voidaan esitellä myös luokan kesken. Opettaja johdattelee keskustelua. Jos keskustelua ei tunnu syntyvän, opettaja voi antaa omia esimerkkejään turhakeista. Myös Suomen Luonto –lehden Vuoden Turhake -valinnat voidaan näyttää Internetistä tarpeen vaatiessa. Yksi varasuunnitelma on myös tutkia aikakaus- tai mainoslehtiä, joista oppilaat voivat etsiä turhakeita. Tarkoitus on keskustella turhista ostoksista, voisiko niiden ostamista välttää ja voiko jo ostettuja tavaroita hyödyntää.

Aihe johdatellaan lopuksi turhiin elintarvikkeisiin. Lapset ja nuoret suosivat tänä päivänä paljon epäterveellisiä välipaloja, kuten sokeripitoisia herkuja ja juomia päivittäisenä ravintonaan (Hoppu, Kujala, Lehtisalo, Tapanainen & Pietinen, 2008). Opettaja kertoo oppilaille esimerkkituotteita, ja kysyy oppilaita ovat ne turhakeita (esim. energiajuomatölkki, suklaapatukka, berliinimunkki). Opettaja näyttää hintalaskelmaa energiajuomasta viikko/kuukausi/vuositasolla. Tuotteelle

lasketaan vuosikustannus, jos sitä ostetaan esim. 4 krt/vko. Oppilaita yritetään saada pohtimaan turhakkeita myös elintarvikkeiden kohdalla ja niiden kuluvaan rahamäärää. Energiajuomatölkkiin kuluvaan rahaa verrataan muihin nuorten suosimiin hyödykkeisiin (esim. mopo, puhelin, vaatteet), jotta asia konkretisoituisi heidän omaan kulutukseensa.

4.3 Koulu A

Opetuskokeilu toteutettiin kahdelle eri 7. luokan ryhmälle. Molemmissa ryhmissä oli 12 oppilasta paikalla. Yksi opetuskerta oli kolmoistunti eli kolme 45 minuutin oppituntia. Ensimmäinen opetus-kerta pidettiin pariopetuksena ja toisen opetuskerran piti yksi harjoittelija. Pohjatunnilla kerroimme oppilaille, mikä on turhake ja annoimme kotitehtäväksi ottaa valokuvan kotona olevasta turhakkeesta. Oppilaiden tuli palauttaa ottamansa kuvat Fronteriin, jossa kotitehtävä oli nähtävissä kirjallisena (Liite 2.).

Varsinaisella oppitunnilla motivoimme ja herättelimme oppilaita aiheeseen näyttämällä trailerin elokuvasta ”Tavarataivas”, joka liittyi aiheeseemme hyvin. Näin pääsimme käsiksi tavaroiden paljouteen ja niiden tarpeellisuuteen. Trailerin jälkeen kyselimme oppilaiden ajatuksia trailerista sekä olivatko muistaneet ottaa kuvia turhakkeista. Kehotimme unohtaneita miettimään oppitunnin aikana jonkin turhakkeen.

Olimme kirjoittaneet älytaululle kysymykset, jotka myös oppilaiden kotitehtäväsään oli esitetty. Miksi tuote on turhake? Miksi olet hankkinut sen? Milloin aloit pitämään sitä turhakkeena? Miten turhakkeesta saisi hyödyllisen? Voisiko joku muu hyötyä siitä? Miten mainonta vaikuttaa ostoksiin? Oppilaiden tuli pöytäryhmissään jokaisen vuorollaan esitellä turhakkeensa ottamansa kuvan ja kysymysten avulla. Suurimmalla osalla oppilaista kuvat olivat puhelimitse, joista kuvat oli helppo esitellä. Muuta oli palauttanut kuvan Fronteriin ja heidän kuvat avasimme taululle näkyville. Ne, jotka eivät olleet ottaneet kuvaa, miettivät jonkin turhakkeen. Esimerkiksi yksi oppilas etsi internetistä tablettitietokoneen avul-

la turhaketta ja löysikin useamman turhakkeen. Suurin osa ryhmistä tarvitsi meidän opettajien avustusta, jotta keskustelu pääsi vauhtiin.

Tämän jälkeen keskustelimme pääsiäiseen liittyviä kulutustottumuksia ja turhakkeita. Kysyimme oppilailta ryhmissä esiin tulleita parhaita turhakkeita ja ajatuksia. Oppilaat olivat valinneet turhakkeikseen muun muassa kanamunankeitimen, vanhan Pet Shop-ielun ja puisen kaapin. Seuraavaksi herätelimme oppilaita ajatukseen, voiko elintarvike olla turhake. Kenelläkään ei ollut elintarviketta turhakkeena, tyhjää tölkkiä ja sipsiputkiloa lukuun ottamatta. Kyseiset esineet koettiin turhakkeiksi vasta niiden tyhjennyttyä. Osa oppilaista oli sitä mieltä, että elintarvikkeet voivat olla turhakkeita, osan mielestä ne eivät voineet olla. Oppilaat ajattelivat, että herkuissa on tarpeetonta ravintosisältöä, mutta toisaalta ajateltiin, että ne ovat hyvän makuisia, eivätkä siksi ole turhakkeita.

Energiajuomien kohdalla ero kahden ryhmän välillä oli suuri. Ensimmäisessä ryhmässä oli paljon energiajuomien suurkuluttajia, jotka kertoivat juovansa usein kaksi tölkkiä päivässä. Viikossa he kertoivat ostavansa noin 10 tölkkiä energiajuomaa. He seurasivat energiajuoman hintalaskelmaa mielenkiinnolla, vaikka toiset oppilaat eivät pitäneet energiajuomiin kuluvaan rahamäärää suurena. Tulkitsimme monen oppilaan kommentit niin, että rahaa pidettiin itsestään selvyytenä eikä rahanarvoa oikein ymmärretty. Toiselle ryhmälle olimme hankineet lisää materiaalia energiajuomiin liittyen, mutta he eivät puolestaan kertoineet juovansa energiajuomia juuri lainkaan. Ero ryhmien välillä oli siis merkittävän suuri.

Toisen ryhmän kanssa jäi lopputunnille aikaa, joten katsoimme vielä Onnea ostamatta sarjan osan, jossa käsiteltiin kestävästä kuluttamisesta. Keskustelimme oppilaiden kanssa, mistä tavaroista he olisivat valmiita luopumaan huoneestaan ja, mistä eivät.

Palasin aiheeseen vielä seuraavallakin oppitunnilla ja käsitelimme mainontaa ja sen vaikutusta ostosten tekoon. Kyseisessä koulussa oli meneillään hanke, johon liittyi kotitalouden, kuvaamataidon ja kemian yhteistyö. Kuvaamataidon opettaja otti seitsemäsluokkalaisten kanssa aiheeksi myös turhakkeen. Kuva-

mataidossa tehdyistä piirroksista ja kotitalouden tunnilla esitellyistä turhekekuvista kootaan näyttely kouluun.

4.4 Koulu B

Opetuskokeilu toteutettiin 7.luokan ryhmälle, jossa oli 18 oppilasta. Opetuskokeilun toteutti kaksi opetusharjoittelijaa, jotka toimivat tasapuolisesti tunnin ohjaajina. Oppilaille kerrottiin tehtävästä opetuskokeilua edeltävällä kerralla. Tehtävä kuvailtiin niin, että oppilaat etsisivät kotoa jonkin itselleen olevan turhakkeen, kuvaisivat sen ja toisivat kuvan kouluun. Oppilaita motivoitiin kertomalla ja näyttämällä omakohtainen esimerkki turhakkeesta, joka oli oliivikiven poistopihdit. Oppilaat innostuivat kovasti esimerkistä.

Kuvaamiseen käytettiin omaa puhelinta, mutta tarpeen vaatiessa oppilaat saivat käyttää myös muuta kameraa. Turhakkeen saisi myös konkreettisesti tuoda kouluun tai vain kertoa siitä. Kysyimme oppilailta matkapuhelinkameran mahdollisuudesta eikä ongelmia ilmennyt: kaikilla oppilailla oli mahdollisuus ottaa kuva matkapuhelimella. Oppilaiden ei tarvinnut lähettää kuvaa etukäteen opettajille.

Seuraavalla kerralla, jolloin opetuskokeilu toteutettiin, oppilaat olivat innokkaina näyttämässä kuvia puhelimestaan heti oppitunnin alussa. Jouduimme heitä kuitenkin hillitsemään, sillä turhakkeita ei käsitelty heti oppitunnin alussa. Pieni osa oppilaista ei ollut muistanut tehdä kotitehtävää tai eivät tienneet siitä. He kuitenkin keksivät alkutunnin aikana jonkinlaisen turhakkeen muille kerrottavaksi. Kaikki oppilaat kertoivat jostain turhakkeesta toisilleen. Suurimmalla osalla oli kuva puhelimesta, yhdellä oppilaalla oli tavara mukana ja pieni joukko vain kertoi tavaroistaan.

Oppilaat kertoivat turhakkeestaan 4-5 hengen ryhmissä hyödyntäen heille annettuja apukysymyksiä. Apukysymykset (ks. s. 12) oli kirjoitettu taululle näkyville. Kiertelimme ryhmissä keskustelemassa ja kyselemässä oppilailta lisäkysymyksiä, jotta keskustelu pysyisi turhakkeiden ympärillä. Ryhmissä kertomisen

jälkeen turhakkeista keskusteltiin koko luokan kesken ja kerrottiin opettajan johdolla millaisia tavaroita oppilailla oli. Turhakkeina oli mm. isosiskon kenkäkasa, pähkinänsärkijä, yksi ja ainoa sukkapuikko ja pehmolelu. Kellään oppilaista ei ollut elintarviketta.

Turhakkeiden jälkeen kysyimme oppilailta, voivatko elintarvikkeet olla heidän mielestään turhakkeita. Oppilaiden mielestä tietyt ruoka-aineet, lähinnä herkut, voivat olla turhakkeita. Oppilaat osasivat itsenäisesti kertoa turhia elintarvikkeita. He mainitsivat esimerkiksi pullan ja karkit. Vedimme keskustelun myös energijuomiin ja keskustelimme, ovatko energijuomat turhia. Oppilaiden mielestä olivat ja saimme käsityksen, että oppilaat eivät juo usein tai ollenkaan energijuomia. Opetuskokeilun lopuksi näytimme laskelmat energijuomiin kuluvaan rahamäärästä. Rahamäärät olivat oppilaiden mielestä todella suuria. Yksi oppilas myös kommentoi asiaa hausalla tavalla: *Kuka juo 5 energijuomaa viikossa? Ei kukaan*. Keskustelimme myös mihin muuhun rahamäärän voisi käyttää. Oppilaat ehdottelivat esimerkiksi elokuvissa käyntiin, vaatteisiin ja muihin ostoksiin tai uuteen puhelimeen. Itse ehdottelimme opettajina, että rahaa voisi käyttää matkusteluun tai mopon ostoon. Päätimme aiheen ja opetuskokeilun ajatuksen, että miettikää ennen kuin ostatte ja välillä saa kuitenkin herkutella turhilla elintarvikkeilla.

4.5 Koulu C

Turhake -opetuskokeilu toteutettiin yhdelle 7.luokan ryhmälle, jossa oli 14 oppilasta. Ensimmäisellä opetuskerralla oppilaat johdateltiin aiheeseen keskustelemalla turhake -aiheesta. Oppilaat motivoitiin tehtävään näyttämällä omakohtainen esimerkki turhakkeesta, joka oli lämpörullat. Oppilaat kiinnostuivat aiheesta.

Oppilaiden kotitehtävänä oli etsiä heille itselleen kuuluva turhake, joka heidän tulisi kuvata kännykkä- tai digikameralla ja lähettää se sähköpostiin tai tuoda se kännykkäkameralla kouluun. Oppilailla oli myös mahdollisuus piirtää turhak-

keesta kuva tai sitten ottaa turhake konkreettisesti mukaan kouluun seuraavaksi opetuskerraksi.

Turhake -kotitehtävä käsiteltiin seuraavalla opetuskerralla. Tehtävän aluksi palasin jälleen omaan turhakkeeseeni pikaisesti, joka minulla oli jälleen mukana. Oppilaat olivat tehneet kotitehtävän muutama oppilasta lukuun ottamatta. Yksi oppilaista oli lähettänyt oman kuvan turhakkeestaan sähköpostiin. Moni oppilaista oli ottanut kännykällä kuvan turhakkeestaan ja osa oli tuonut turhakkeen mukanaan kouluun. Oppilaat, jotka olivat unohtaneet kotitehtävän, saivat tehtäväkseen etsiä jakamistani mainoslehdistä tuotteen, joka oli heille itselleen turhake. Oppilaiden turhakkeita olivat muun muassa videopeli, koriste-esine, kännykkä, jonka näytön lasi oli rikki sekä suoristusrauta. Kukaan oppilaista ei ollut kuvannut elintarviketta.

Oppilaat saivat tehtäväkseen esitellä oman turhakkeensa vierustoverille, koska suuremmat ryhmät eivät olisi olleet tämän ryhmän kanssa ehkä hyvä ratkaisu. Oppilaille annettiin tehtäväksi keskustella turhakkeesta heille annettujen apukysymysten (ks. 4.2.2) avulla. Oppilaille jaettiin kysymykset kirjallisina sekä kysymykset heijastettiin myös taululle. Oppilaat kirjasivat vastaukset paperiin, koska ryhmä ei ollut kovin aktiivinen keskustelutilanteissa, ja näin heidät saatiin paremmin aktivoitua tehtävän pariin. Parit saivat esitellä ja kertoa vastaukset kysymyksiin molemmista tai vain toisen parin turhakkeesta. Kaikki parit pääsivät esittelemään turhakkeen omalta paikaltaan ja kukaan oppilaspareista ei kieltäytynyt esittelystä.

Tämän jälkeen kysyin oppilailta, voivatko elintarvikkeet olla meidän mielestään turhakkeita. Oppilaat eivät oikein osanneet vastata. Tämän jälkeen heijastin taululle kuvia hampurilaisista, suklaapatukoista, pitsasta ja energiajuomista. Kysyin olisivat nämä sokeria ja energiaa sisältävät tuotteet heidän mielestään turhakkeita. Muutama vaimea myöntävä vastaus kuului. Esitin heille vielä kysymyksen, ovatko energiajuomat heidän mielestään turhakkeita ja kukaan ei halunnut vastata. Tämän jälkeen esitin oppilaille energiajuomalaskelmat viikko- kuukausi- ja vuositasolla. Pyysin heitä pohtimaan rahasummaa. Oppilaiden mielestä ra-

hasumma oli pieni, joka vuositason kuluu energiauomiin. Kaikki oppilaat eivät toivottavasti olleet samaan mieltä, vaikka eivät halunneet tuoda sitä esille.

4.6 Yhteenveto

Toteutimme opetuskokeilun kolmessa eri koulussa ennalta yhteisesti laaditun tuntisuunnitelman pohjalta (Liite 1). Tuntisuunnitelman runko pysyi jokaisessa koulussa samana, pieniä muutoksia tehtiin opetusryhmästä tai koulun tietoteknisistä puitteista riippuen. Olemme koonneet taulukkoon 1 turhake - opetuskokeilun yhteenvetön.

Taulukko 1. Turhake -opetuskokeilu eri kouluissa

TURHAKE OPETUSKOKEILU	Koulu A	Koulu B	Koulu C
Luokka-aste ja oppilaiden lukumäärä	7. luokka 12 oppilasta	7.luokka 18 oppilasta	7.luokka 14 oppilasta
Oppilaiden motivointi tehtävään	Tavarataivas -trailer	Oman turhakkeen esitely (oliivikiven poistopihdit)	Oman turhakkeen esitely (lämpörullat)
Turhakkeiden ohjeistus (esim. dokumentointi)	Oppilaita ohjeistettiin ottamaan kuva ja laittamaan se Fronteriin. Fronterissa oli myös kirjallinen ohjeistus tehtävää varten.	Oppilaita neuvottiin ottamaan kuva omalla puhelimella, josta sitä myös esiteltiin. Kaikilla oli siihen mahdollisuus. (Annettiin myös mahdollisuus ottaa tavara mukaan tai vain kertoa siitä.)	Oppilaita neuvottiin ottamaan kuva omalla puhelimella. Oppilailla oli mahdollisuus lähettää kuva opettajan sähköpostiin tai sitten esitellä kuva puhelimesta seuraavalla tunnilla. Lisäksi oppilailla oli mahdollisuus piirtää turhake tai ottaa tavara mukaan tunnille.
Oppilaiden turhakkeiden dokumentointi: kännykkäkuva, konkreettisesti mukana, sähköpostiin, jne	Suurimmalla osalla oppilaista kuva oli puhelimestaan, neljällä Fronterissa. Yksi etsi tunnin aika netistä, yksi mietti mielessään. Yksi ei etsinyt/keksinyt mitään.	Suurimmalla osalla oppilaista oli kuva puhelimestaan. Yhdellä oppilaalla oli tavara mukana ja muutama vain kertoi siitä.	Yksi oppilas lähetti kuvan sähköpostiin. Suurimmalla osalla oli kuva puhelimestaan. Osa oppilaista oli tuonut tavaransa mukanaan kouluun.
Kysymysten käsittelyn toteutus	Oppilaat kertoivat turhakkeistaan pöytäryhmissä hyödyntäen apukysymyksiä. Lisäksi opettajat kiertelivät ryhmissä keskustelemassa ja kyselemässä lisäkysymyksiä. Lisäksi koko luokan	Oppilaat kertoivat turhakkeistaan 4-5 hengen ryhmissä hyödyntäen apukysymyksiä. Lisäksi opettajat kiertelivät ryhmissä keskustelemassa ja kyselemässä lisäkysymyksiä.	Oppilaat työskentelivät pareittain. Parit keskustelivat turhakkeistaan ja vastasivat kirjallisesti apukysymyksiin. Opettaja kierteli ryhmissä keskustelemassa oppilaiden kanssa. Oppilasparit

	kesken kerrottiin opettajan johdolla millaisia tavaroita oppilailla oli.	Lisäksi koko luokan kesken kerrottiin opettajan johdolla millaisia tavaroita oppilailla oli.	esittelivät molempien tai ainakin toisen oppilaan turhakkeen koko luokalle. Lisäksi parit kertoivat vastaukset apukysymyksiin koko luokalle.
Oppilaiden turhakkeita olivat muun muassa	kananmunankeitin, tyhjä juomatölkki, tyhjä sipsitölkki, lemmikeiden juoma-automaatti, vanha kaappi, Pet shop-lelu. Kenelläkään oppilaista ei ollut elintarviketta.	isosiskon kenkäkasa, pähkinänsärkijä, yksi ja ainoa sukkapuikko ja pehmolelu. Kellään oppilaista ei ollut elintarviketta.	Taituri-kotitalouskirja, tietokonepeli, koristesine, suoristusrauta ja kännykkä, jonka näyttö oli rikki. Kellään oppilaista ei ollut elintarviketta.
Olivatko elintarvikkeet oppilaiden mielestä turhakkeita	Osan mielestä kyllä.	Tietyt ruoka-aineet, lähinnä herkut, kyllä. Oppilaat osasivat itsestä kertoa turhia elintarvikkeita.	Osan mielestä kyllä.
Oppilaiden reagointi energijuomalaskelmiin	1.ryhmä: eivät pitäneet rahasummia suurina, joivat halvinta 10 krt/vko 2.ryhmä: pitivät vuositasoon summia suurina, konkreettiset vertailut puhututti.	Rahamäärät olivat oppilaiden mielestä todella suuria. Keskustelua rahamäärän muutosta käytöstä. Kommentti: <i>kuka juo 5 energijuomaa viikossa?</i>	Osan mielestä vuositasolla kuluva rahasumma oli pieni.
Mitä muuta?	Aiheeseen palattiin seuraavalla oppitunnilla: mainonta ja sen vaikutus ostoksiin. Kokuke-hanke: kuvataidon kanssa turhake-näyttely		

Opetuskokeilumme taustalla oli sosiokonstruktivistinen oppimiskäsitys. Oppimiskäsitys toteutui osittain opetuskokeilussamme, koska opettajajohtoista opetusta oli jonkin verran, mikä viittaa behavioristiseen oppimiskäsitykseen. Sosiokonstruktivistisessa oppimiskäsityksessä vuorovaikutuksella on suuri merkitys. Opettajat pyrkivätkin luomaan opetustilanteeseen avoimen ilmapiirin, joka auttaisi vuorovaikutuksen syntymistä luokassa.

Oppilaat oppivat asioita toisiltaan muun muassa yhteisen keskustelun avulla, jota tässä opetuskokeilussa käytettiin turhake -tehtävän käsittelyssä. Oppilaat pääsivät tuomaan omia näkökantoja sekä omakohtaisia kokemuksia keskustelun aikana. Kauppila (2007, s. 115) toteaa, että sosiokonstruktivistisen näkemys mukaan vuorovaikutuksella on merkitystä myös asenteiden ja arvojen oppimisessa. Uskomme onnistuneemme herättelemään oppilaita pohtimaan omia asenteitaan ja arvoja turhaa kuluttamista kohtaan.

Opetuskokeilussamme olemme nähneet oppimisympäristön laajana, joka käsittää luokkahuoneen lisäksi oppilaiden kodit sekä muun lähiympäristön. Opetuskokeilussamme pyrimme luomaan mahdollisimman mielekkään oppimisympäristön oppilaille, joka edesauttaisi oppilaiden oppimista sekä mielenkiintoa opittavaa asiaa kohtaan.

Fyysiset oppimisympäristöt vaihtelivat eri koulujen välillä. Opetustilat olivat kaikissa kouluissa kohtuullisen toimivia. Eroja koulujen välillä oli tietoteknisten välineiden saatavuudessa ja käytettävyydessä. Psykkinen ja sosiaalinen oppimisympäristö muodostuu oppilaan kognitiivisista ja emotionaalisisista tekijöistä sekä opettajan luomasta turvallisesta ja avoimesta ilmapiiristä luokassa (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, s. 18). Opetuskokeilussamme pyrimme luomaan oppitunneille positiivisen ja lämpimän ilmapiirin, missä kaikilla oppilailla oli mahdollisuus osallistua keskusteluun ja ilmaista mielipiteensä. Opetuskokeilussamme oppimisympäristökäsitettä tarkasteltiin laajasti kattaen myös oppilaiden kodit, koska halusimme opetuskokeilun konkretisoituvan oppilaan omaan elämään ja arkeen.

Opetuskokeilumme oppimisympäristön eräänä tarkoituksena oli tukea oppilaiden tietoteknisten taitojen käyttämistä ja niiden kehittymistä. Olemme omassa kokeilussamme halunneet oppimisympäristön avulla tukea oppilaiden tietoteknisten taitojen kehittymistä antamalla heille mahdollisuuden käyttää erilaisia tieto- ja mediateknisiä välineitä kotitehtävän tekemisessä.

Tietotekniikka nähdäänkin yhä tärkeämmässä roolissa tulevaisuudessa ja Uudessa OPS 2016 luonnoksessa tietotekniikka on nostettu merkittäväksi osaksi uusia oppimisympäristöjä. Tieto- ja viestintäteknologialla ja erilaisilla verkkoympäristöillä koetaan olevan tärkeä rooli, joka antaa uusia mahdollisuuksia ajatteluun ja oppimiseen. Lisäksi uusi teknologia mahdollistaa oppilaan aktiivisen roolin vahvistumisen ja vuorovaikutteisten pedagogisten käytäntöjen kehittämisen. (Opetushallitus 2012.)

Opetussuunnitelman perusteissa esitetään aihekokonaisuus ”*Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta*”, jonka tavoitteena on että, oppilaat ymmärtäisivät omien valintojensa vaikuttavan tulevaisuuteen (Opetushallitus 2004, s. 41). Kotitalousoppiaineen tavoitteena puolestaan on viedä oppilaat kohti harkitsevaa ja vastuullista kuluttamista (Opetushallitus 2004, s. 252). Opetuskokeilumme avulla oppilaat pohtivat kuluttamistottumuksiaan ja ottivat askeleen kohti opetussuunnitelmassa esitettyjä tavoitteita.

Ihmiset vaikuttavat jokaisella kulutusvalinnallaan markkinoihin ja ympäristöön. Kulutustottumuksilla rakennetaan myös omaa identiteettiä. (Mäntylä & Kuoppaaho 2008.) Opetuskokeilussamme oppilaat pääsivät pohtimaan omaa ostokäyttäytymistään ja erilaisten tavaroiden tarpeellisuutta omassa elämässään. Viime vuosina suomalaisten välipaloista ja makeista juomista saatu energiamäärä on kasvanut, mikä altistaa lihomiselle (Valtion ravitsemusneuvottelukunta 2005, s. 8). Erityisesti nuorille on syntynyt eräänlainen välipalakulttuuri, jossa välipaloilla korvataan lämpimiä aterioita ja herkut ovat päivittäistä ravintoa (Hoppu ym 2008). Opetuskokeilussamme pyrimme osoittamaan oppilaille, että jotkin elintarvikkeetkin voivat olla turhakkeita. Monet oppilaat oivalsivatkin, että esimerkiksi munkit, karamellit ja energiajuomat voivat olla turhakkeita niiden epäterveellisyyden ja kalliin hinnan vuoksi.

Opetuskokeilussamme oppilaat oppivat, mitä käsite turhake tarkoittaa. Erityisesti halusimme painottaa turhakkeen henkilökohtaisuutta: sama esine voi olla toiselle turha, mutta toiselle hyödyllinen. Laajensimme turhakkeen käsittämään myös elintarvikkeita. Oppilaat pohtivat kriittisesti omia hankintojaan ja hankintojensa tarpeellisuutta. Heidän kanssaan keskusteltiin myös, miten turhasta tavarasta voidaan saada hyödyllinen.

5 POHDINTA

Tänä vuonna ainedidaktisen proseminaarimme teemana oli opeta toisin - ajattelu ja teknologian hyödyntäminen kotitalousopetuksessa. Opetuskokeilussamme halusimme kokeilla toisenlaista lähestymistapaa, jossa oppilaiden tuli teknologiaa hyödyntäen ottaa kotona valokuva itse määrittelemästään turhakkeesta ja tuoda valokuva muiden nähtäväksi oppitunnille. Opetuskokeilumme rikkoo perinteisen opetuksen myös siinä, ettemme tienneet etukäteen, millaisia kuvia oppilaat tuovat ja kuitenkin opetuskokeilun kulku oli riippuvainen oppilaiden ottamista kuvista. Teknologiaa hyödynsimme siis valokuvauksessa sekä valokuvien esittämisessä toisille. Suurin osa hyödynsi puhelintaan. Koulussa A pystyttiin myös hyödyntämään tablettitietokoneita internetin käyttöön turhaketta etsittäessä. Teknologiaa hyödynnettiin myös motivointivideon näyttämisessä.

Pelkomme opetuskokeilua suunniteltaessa oli, että vain muutama oppilas ottaa kuvan turhakkeestaan. Iloksemme suurin osa oppilaista oli kuitenkin ottanut kuvia. Kahdessa koulussa opetusharjoittelijalla oli oma turhake mukana pohjatunnilla. Oma esimerkki turhakkeesta toimi hyvin motivointina ja esimerkkinä. Oppilaat olivat valinneet hyvin erilaisia turhakkeita. Turhakkeiden laajuuteen vaikutti ehkä se, että aihetta ei ollut liikaa rajattu eikä esimerkkejä annettu enempää tehtävää oppilaille annettaessa. Kahdessa koulussa turhakkeita ei käsitelty heti tunnin alkuun, mikä oli hyvä asia, sillä osa oppilaista keksi turhakkeen vasta oppitunnin kuluessa, jos eivät sitä olleet kotona miettineet. Matkapuhelimien käyttö kuvien esittelyyn oli hyvä ratkaisu, koska sen käyttö on luonnollista nuorille ja se motivoi heitä tekemään tehtävän. Esittämämme laskelmat energiajuomiin kuluvasta rahamäärästä havainnollistivat hyvin rahamäärää konkreettisesti. Energiajuoma toimi hyvänä esimerkkinä, jos oppilaat käyttivät energiajuomia. Mikäli oppilaat eivät juo energiajuomia, voisi varalla olla esimerkkejä myös karkkipussiin tai suklaapatukkaan kuluvasta rahamäärästä.

Opetuskokeilun parissa opimme, että oppilaat ja oppilasryhmät ovat hyvin erilaisia. On tärkeää, että opettaja tuntee ryhmät ja oppilaansa. Kun opettaja tun-

tee ryhmän, hän pystyy paremmin myymään aiheen oppilaille. Opettaja pystyy motivoimaan oppilaita ja tietää millainen toteutustapa sopii kullekin ryhmälle. Opetuskokeilussamme keskusteluun lähteminen ei ollut kaikille ryhmille helppoa. Kun keskustelua ei synny, opettaja joutuu houkuttelemaan oppilaita mukaan keskusteluun, jolloin keskustelun idea voi kadota ja opetus muuttuu helposti opettajajohtoiseksi. Motivointi nouseekin tärkeäksi tekijäksi ryhmässä, jossa ei helposti lähdetä mukaan keskusteluun. On tärkeä löytää oppilaita kiinnostavat lähestymistavat. Toisille sopii reipastahtinen työskentely ja tekeminen, kun taas toisille sopii keskustelu ja pohdiskelu. Myös ilmapiirillä luokkahuoneessa on tärkeä rooli. Haverinen ja Martikainen (1999) tähdentävät, että välittämisen ilmapiiri ilmenee vuorovaikutuksessa pieninä yksityiskohtina, kuten tunneilma-aston muodossa. Opettaja luo omalla toiminnallaan avointa ja positiivista ilmapiiriä, joka tukee oppilaiden turvallisuudentunnetta luokkaympäristössä.

Turhake -oppimistehtävä oli suunniteltu pieneksi osaksi oppituntia, koska se toteutettiin kolmessa eri koulussa. Kokeilun avulla halusimme saada vertailtavaa tietoa eri koulujen välillä ja tästä syystä myös tuntisuunnitelmamme oli ennalta laadittu. Turhake -aihe on erittäin monipuolinen ja oppilaita kiinnostava, joten sen käsittelyyn olisi voinut käyttää enemmän aikaa oppitunnilla. Tällöin aiheita olisi voinut laajentaa ja pohtia syvällisemmin esimerkiksi kestävän kehityksen sekä kuluttajan vastuiden ja vaikutusmahdollisuuksien näkökulmasta.

Turhake -aihetta voisi laajentaa koko koulua koskevaksi teemaksi. Näin myös oppiaineiden välinen yhteistyö olisi helppo toteuttaa. Koko koulun yhteisiä projekteja voisivat olla esimerkiksi turhake -näyttely tai turhien tavaroiden vaihtopäivät. Aihetta voisi oman opetusryhmän kanssa syventää muun muassa kierrätyskeskusvierailulla. Jatkossa turhaketta käsittelevällä oppitunnilla voitaisiin yhdistää käyttämiämme motivointikeinoja, eli esitellä oma turhake ja näyttää traileri. Oppitunnilla oppilaat voisivat myös haastatella toisiaan annettujen kysymysten pohjalta. Tämä voisi saada keskustelua helpommin aikaiseksi kuin se, että oppilaat itse kertovat omista turhakkeistaan. Toinen oppilas saattaa olla kiinnostunut toisen turhakkeesta, jolloin kysymyksiä lähdetään herkemmin kysymään. Kulutus -teemaa olisi helppo jatkaa ja lähteä rakentamaan turhake -aiheen ympärille, esimerkiksi mainontaan ja oman rahankäyttöön.

Opetuskokeilumme tavoitteena oli saada oppilaat pohtimaan omaa kuluttajakäyttäytymistään laaja-alaisesti sekä hyödyntää teknologiaa osana kotitalousopetusta. Halusimme herätellä oppilaita miettimään turhaa kuluttamista, kulutustavaroiden kierrättämistä tai muuta hyötykäyttöä sekä tuoda esille myös ravitsemuksellinen näkökulman elintarvikkeiden kuluttamisesta. Oppilaat kokivat tehtävän innostavana ja se sai heidät pohtimaan omaa kuluttamistaan monipuolisesti. Mielestämme opetuskokeilu oli kokonaisuudessaan onnistunut ja antaa mahdollisuuksia sen käyttöön jatkossakin.

LÄHTEET

Haverinen, L. & Martikainen, M. 1999. Rakas lapsi – Ei! Kodin kasvattava vuorovaikutus. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 14.

Hoppu, U., Kujala, J., Lehtisalo, J., Tapanainen, H. & Pietinen, P. (toim.). 2008. Yläkoululaisten ravitsemus ja hyvinvointi. Helsinki: Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B30/2008. Luettu 12.2.2013:
http://www.jarkipalaa.fi/ktl/fi_FI/ktl_tutkimus/_files/82128137948894740/default/KTL_tutkimus.pdf

Kauppila, R.A. (2007). Ihmisen tapa oppia. Johdatus sosiokonstruktivistiseen oppimiskäsitykseen. Juva: PS-kustannus.

Kuluttajakompetenssien oppiminen – kuluttajakasvatuksen strategia. Ehdotus kuluttajakasvatuksen tavoitteiksi ja sisällöiksi. (2010). Pohjoismaisvirolainen kuluttajakasvatuksen ryhmä. Kööpenhamina: Pohjoismaiden ministerineuvosto.

Mäntylä, T., & Kuoppa-aho, E. (2008). Kuluttajataitoja opitaan liian myöhään ja liian vähän. Selvitys oppikirjojen sisältämästä kuluttajatiedosta. Kuluttajaviraston julkaisusarja 4/2008. Luettu 7.2.2013.
http://www.kuluttajavirasto.fi/File/01c75a72-291e-40bd-a456-62deddd6fe1a/0804_julkaisusarja.pdf

POPS. (2004). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004*. Helsinki: Opetushallitus.

Urho, U.M. & Hasunen, K. (2004). Yläasteen kouluruokailu 2003. Selvitys peruskoulun 7.–9. -luokkien oppilaiden kouluruokailusta. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2003:17. Sosiaali- ja terveysministeriö.
Luettu 12.2.2013:

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-4017.pdf

Vähähyyppä, K. (2011). Tieto- ja viestintäteknikka koulussa nyt ja tulevaisuudessa. Teoksessa M. Kankaanranta (toim.). Opetusteknologia koulun arjessa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 18.

Elektroniset lähteet

Opetushallitus. (2012). Luonnos perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiksi. 2014. Luettu 13.2.2013:

http://www.oph.fi/download/146131_Luonnos_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteiksi_VALMIS_14_11_2012.pdf

Suomen luonnonsuojeluliitto.(2012.) Saippua-automaatti on Vuoden turhake.

Luettu 14.2.2013: <http://www.sll.fi/ajankohtaista/tiedotteet/2012/saippua-automaatti-on-vuoden-turhake>

LIITTEET

LIITE 1. Turhake -tuntisuunnitelma

AIKA	TEHTÄVÄ JA TAVOITE	ORGANISOINTI	MATERIAALIT	TAVOITTEEN ARVIOINTI
5 min	Tehtävänanto	Turhake – käsitteen kertominen, kerrotaan omakohtainen kokemus tai esimerkki turhakkeesta, annetaan koti-tehtäväksi miettiä kotoa oma turhake ja kuvata se	Turhake kuvataan omalla puhelimella tai kameralla, tuodaan kouluun tai lähetetään etukäteen opettajalle esim. sähköpostilla	<i>Johdatellaanko oppilaita liikaa? Vaikuttaako se turhakkeen valintaan?</i>
SEURAAVA OPPITUNTI				
2 min	Kerrotaan tehtävä ja oppimistehtävän tavoitteet	Tavoitteena on pohtia omaa järkevää kuluttajakäyttäytymistä.		
3 min	Annetaan tehtävänanto: ryhmässä kerrotaan omasta turhakkeesta ryhmäläisille annettujen kysymysten avulla	<i>Miksi tuote on turhake? Miksi olet sen hankkinut? Milloin aloit pitää sitä turhakkeena (jo ostohetkellä, vasta myöhemmin, milloin)? Mitä turhakkeesta saisi hyödyllisen? Voisiko joku muu hyötyä siitä?</i>		<i>Ymmärtävätkö kaikki oppilaat tehtävänannon?</i>
5-10 min	Jakaudutaan n.3-5 oppilaan ryhmiin ja ryhmässä jokainen kertoo vuorollaan	Toimitaan valmiissa pöytäryhmissä tai opettajan jakamissa ryhmissä	Oppilaiden puhelimet tai kamerat (tai älytaulun käyttö)	<i>Lähteekö keskustelua syntymään?</i>
2 min	Opettaja kysyy keskusteluiden antia oppilailta, pyytää oppilaita mahdollisesti kertomaan ajatuksiaan,	Keskustelua turhakkeista opettajan johdolla	(Näytetään kuvakollaasi sähköpostilla/älytaululla lähetetyistä kuvista kaikille)	<i>Toiko joku oppilas omana turhakkeena elintarvikkeen?</i>
4 min	Voivatko jotkut elintarvikkeet olla turhakkeita? Kerrotaan miksi epäterveelliset herkut ja välipalat voivat olla turhakkeita: ravintosisältöä heikosti, paljon	Opettaja kysyy oppilailta ovatko suklaapatukat, energiajuomat ja munkit turhakkeita?	Kuvia herkuista taululla/älytaululla	<i>Keskittyvätkö oppilaat kuuntelemaan? Pohjivatko he epäterveellisten välipalojen turhuutta?</i>

	rasvaa ja sokeria jota elimistö ei tarvitse jne. Joskus herkuttelu kuitenkin sallittua.			
2 min	Näytetään hintalaskelma energijuomasta (pvä/vko/vuosi)	Pohditaan energiajuomaan kuluva rahamäärä, jos sitä ostetaan viikottain. Mihin kuluvan rahamäärän voisi käyttää?	Laskelma taululla/älytaululla	<i>Mikä on oppilaiden reaktio?</i>
18-23 min Yhteensä				

LIITE 2. Turhake -tehtävänanto koulussa A.**TURHAKE**

Turhake on turha, hyödytön tai tarpeettomaksi osoittautunut asia tai esine. Sillä on tavallisesti myös haitallisia ympäristövaikutuksia. Turhake voi olla tavara tai asia, mutta ei henkilö tai yritys. Suomen Luonto –aikakauslehti valitsee vuosittain vuoden turhakkeen lukijoiden ehdotuksesta. Esimerkiksi vuoden 2012 turhakkeeksi valittiin automaattinen saippua-annostelija.

Tehtävänänne on etsiä omista tavaroistanne turhake. Ota turhakkeestasi kuva ja lähetä kuva Fronteriin **ke 20.3.2013 mennessä**. Jos tavara on helppo ottaa mukaan, voit halutessasi tuoda sen seuraavalle kotitaloustunnille pe 22.3.2013. Keskustelemme turhakkeista tuolloin!

Mieti samalla seuraavia kysymyksiä:

1. Miksi tuote on turhake?
2. Miksi olet sen hankkinut?
3. Milloin aloit pitää sitä turhakkeena?
4. Miten turhakkeesta saisi hyödyllisen?
5. Voisiko joku muu hyötyä siitä?
6. Miten mainonta vaikuttaa ostoksiin?

“Teach differently” - Thesis in the didactics

Spring 2013

Supervisors Päivi Palojoki & Anne Malin

University of Helsinki

Department of Teacher Education

The Home Economics Teacher education

SUMMARY**“Rather useless thing” – Thesis in the didactics of Home economics towards Responsible Consumption**

Susanna Haveri, Hanni Kuusisto, Maiju Mikkola

Keywords: A vanity, consumption, consumer education

This thesis is related to our pedagogical studies and its purpose was to bring new teaching methods into Home economics as a school subject. Our theoretical background to this teaching experiment was Socio-constructivist theory. In that theory, student constructs knowledge in a social environment and in interaction with others. Because of this it is important to try teaching interactively. Students perceive knowledge first-hand, but learning improves when they interactive with others. The formation of the information can be hold as a social phenomenon.

In this teaching experiment learning environment is seen as a broad concept. It includes in addition to classroom students homes and other local environment. The National Core Curriculum for Basic Education 2004 defines teaching environment as a physical environment associated with the totality of psychological factors and social relation, where studying and learning happens. In a new draft of the National Core Curriculum (2016) information and communication technology has a major role. Information technology is seen as an essential part of everyday life in schools and new teaching environments. Interactive didactic methods are forced to develop because active role of students improves.

Consumption is a vibrant part of home economics. One aim of home economics is to educate students to consume responsibly and aware of the problems related to their consumption. In this teaching experiment, we tried to improve

this aim with our new teaching method. Our other aims were to develop students' education of media and take technology as a part of home economics.

The teaching experiment was conducted three times in three different comprehensive schools in southern Finland. The students were seventh graders in all three experiments. In the experiment students' task was to think an unnecessary thing, a *vanity* (in Finnish *turhake*), from their own household and photograph it. The vanity could be any object or item that the person feels unnecessary. Photograph of the vanity was brought to school with their own mobile phones or another alternative ways. In the class students displayed vanities to each other and explained why they were unnecessary. After that, had we a conversation about unnecessary purchases, can we avoid buying them and can we utilize already purchased goods. Also we tried to get students to consider if some food products or sugary soft and energy drink were also vanities because eating and drinking unhealthy snacks is a wide problem among youths. We also looked at the amount of money spent on energy drinks if they for example drink five cans a week, and compared the calculations to other prices of commodities (e.g. moped, new phone, clothes).

While evaluating our experiment we concluded that the students really thought about the vanities and their own values towards consumption. Many students also realized that some food products could be vanities too, because of unhealthy nutritional content and a high price. The theoretical background of our teaching experiment succeeded only partly because the teacher led the discussion which refers to *behaviorism*. On the other hand, this untraditional teaching method was valuable because the experiment was dependent on the photographs what the students would take.

We think that our motivation to the subject worked well and students liked our examples of our own vanities. That is why we think many of the students took a photograph of their own vanity and utilized mobile phones and technology. Also technology is familiar to youths and they know how to apply it. This teaching experiment was overall successful. The subject is able to develop and move on even further. Consumption and a consumer theme are a good way to continue

this experiment. We are able to take advantage of this and use this teaching method in the future.